

HRVATSKA AKADEMIIA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
STROSSMAYEROVA GALERIJA STARIH MAJSTORA

PORTRETI JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

PORTRETI JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

IZLOŽBA U POVODU 130. OBLJETNICE OSNUTKA STROSSMAYEROVE GALERIJE

Nakladnik
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Za nakladnika
akademik Pavao Rudan, glavni tajnik

Urednik
akademik Vladimir Marković

Recenzent
akademik Radoslav Tomić

Koncepcija izložbe, tekst kataloga i likovni postav
Borivoj Popovčak, prof.

Tehnička podrška
Antonio Blaži

Lektura
Maja Silov Tovernić, prof.

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak
Laser Plus d.o.o.

Tiskara Zelina d.d.

Naklada
500 komada

ISBN 978-953-154-278-4

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 888997.

Objavlјivanje ove knjige potpomognuto je sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba.

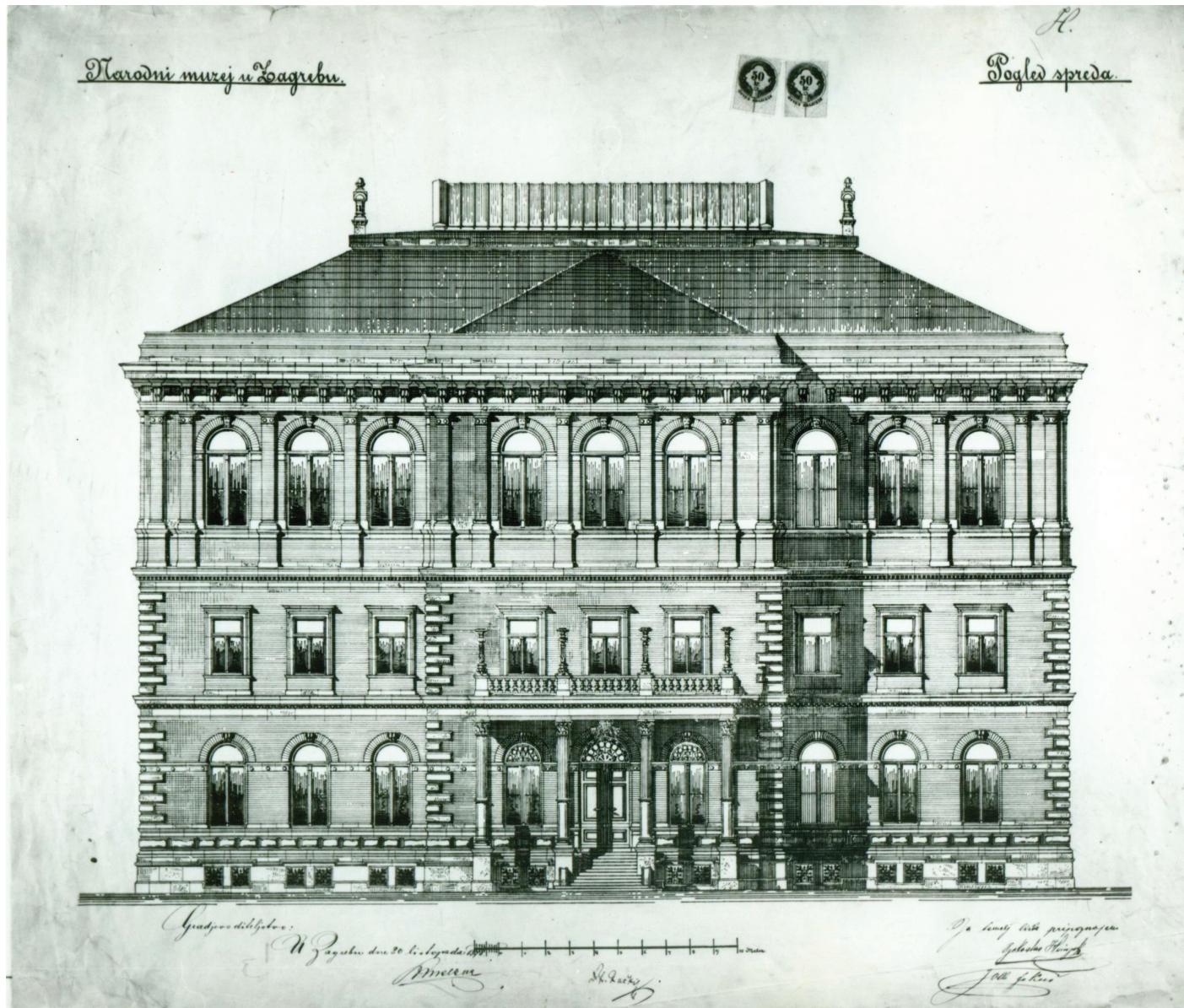

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
STROSSMAYEROVA GALERIJA STARIH MAJSTORA

BORIVOJ POPOVČAK

PORTRETI JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
IZLOŽBA U POVODU 130. OBLJETNICE OSNUTKA STROSSMAYEROVE GALERIJE

Zagreb, 9. studeni 2014. – 4. veljače 2015.

Friedrich Schmidt (1825. – 1891.), Nacrt galerijske palače, 1877.

Skupljačka aktivnost Josipa Jurja Strossmayera (1815. – 1905.) započela je istom po dolasku u Đakovo 1850. godine, a ticala se ponajprije namjere da se uresi biskupski dvor. Za vrijeme studija u Beču te kasnije, tijekom godina, biskup je boravio u velikim europskim kulturnim centrima poput Münchena, Praga, Dresdena i Berlina te je neprijeporno imao uvid u zbirke umjetnina i galerije u tim gradovima. Za boravka u Rimu 1858. godine Strossmayer donosi odluku da „svom narodu namakne muzej slika te mu on bude školom i pobudom...“. Tako je biskup počeo nabavljati slike preko svojih povjerenika, svećenika Nikole Voršaka u Rimu i slikara Ivana Simonettija u Veneciji, a uz suradnju stručnjaka iz rimske Akademije sv. Luke i vatikanske Academije dei virtuosi al Pantheon. U sljedećih deset godina Strossmayer je uspio prikupiti 117 slika. Darovao ih je Akademiji 2. listopada 1868. Od te godine pa do dana svečanog otvorenja Galerije 1884. godine biskup je skupio još 167 umjetničkih djela nastavivši aktivnost darivanja Galerije sve do svoje smrti.

Strossmayerova galerija starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti osnovana je i otvorena je za javnost 9. studenoga 1884., istog dana i mjeseca kada je trebala biti otvorena 1880., ali je potres koji je zadesio Zagreb te godine znatno oštetio palaču Akademije, pa je otvorenje bilo odgodeno.

U samom početku fundus Galerije temeljio se isključivo na donaciji biskupa Strossmayera, koja je obuhvaćala 284 umjetnine, od kojih je njih 256 bilo zastupljeno u prvom stalnom postavu što ga je osmislio Izidor Kršnjavi, prvi ravnatelj Galerije.

Biskupova je darovnica potaknula mnoge imućnije hrvatske građane na to da i sami daju svoj doprinos povećanju galerijskog fonda, bilo da je riječ o djelima koja su već posjeđovali bilo da su u pitanju djela koja su nabavili s ciljem da ih daruju Galeriji. Tako je do Strossmayerove smrti 1905. godine zbirka slika Strossmayerove galerije uvećana za 67 slika. Među važnijim donatorima u tom razdoblju svakako treba istaknuti odvjetnika Ivana Ružića (1892.), čija je zbirka slika prikupljena s jasnom nakanom da je se pokloni Galeriji, te donaciju francuskog diplomata Eugena-Emmanuela-Ernesta Halwina, marquisa de Piennesa, koji je u dva navrata, 1903. i oporučno, nakon smrti 1911., darovao Strossmayerovu galeriju. Zbirka je također sustavno obogaćivana darovnicama Društva umjetnosti te Društva prijatelja Strossmayerove galerije. Od bitnijih donacija u novije vrijeme svakako treba istaći onu Margaret Steten Vanka iz 1964. godine, Ante Topića Mimare iz 1968. godine, Zlatka i Joyce Baloković iz 1972. godine, Julija Csikosa Sessije iz 1974. godine, Celestine Uzorinac iz 1977. godine, Borisa Lubienskog, ing., iz 1983. godine, Božene Šulentić iz 1984. godine, muzikologa Dragana Plamenca iz 1986. godine, Ive Šebalja iz 1988. godine, Vilima Svečnjaka i Matilde Auer iz 1990. godine, Ljubice Šonje iz 1997. godine, Koste Angelija Radovanija iz 2003. godine, Hede Dubac-Šohaj iz 2010. godine te Natalie Matovinović iz 2013. godine.

Temeljen na sustavu donacija i vrlo rijetko kupovine određenih umjetnina, fundus Strossmayerove galerije danas broji nekoliko tisuća umjetnina, mahom slika, ali i grafičkih listova i skulptura.

Biskup Josip Juraj Strossmayer u svekolikom širenju svojih ideja, znanja i iskustva nije bio ograničen samo na prostor i vrijeme u kojem je živio već naprotiv – svojim je pronicljivim promišljanjima inicirao i pobudio u našoj sredini daljnju nadogradnju svojega djela. Time je njegova ostavština izrasla u monumentalni kulturni projekt koji je, zahvaljujući zamisli svojega utemeljitelja i donatora, u stalnom procesu nadopunjavanja i obogaćivanja te traje do danas.

* * *

U namjeri da donekle približimo svečanu atmosferu koja je vladala u Zagrebu za vrijeme boravka biskupa Strossmayera od 8. do 14. studenog 1884. te otvorenja Galerije slika i blagoslova Akademijine palače, donosimo u cijelosti tekst članka iz onodobnog tiska,¹ uz nekoliko bilješki.

¹ Glasnik S. Josipa, *Svečanost u Zagrebu prigodom otvorenja galerije slika i blagoslova akademijiske palače*, god. 12., br. 12 (1884), 185-189.

SVEČANOST U ZAGREBU

7

Prigodom otvorenja galerije slika i blagoslova akademijске palače.

Dne 8. i 9. studenoga o. g. slavila se je u Zagrebu velika svečanost. Blagoslavlja se akademija palača i otvorila galeriju sliku. Obrede blagoslova obavio je preuzvišeni gospodin Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački, pokrovitelj jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koji je darovao zemlji lietujsku dragocjenih slika.

1. Na putu do Zagreba.

Već su na putu iz Žakanja¹ u Zagreb preuzvišenoga biskupa dočekivale razne deputacije. U Žakanju je dočekala i pozdravila Njegovu Preuzvišenost deputacija zagrebačkih gradjana, a isto su tako dočekivali preuzvišenoga putnika u Koprivnici, u Lepavini, u Križevcima, u Vrbovcu, u Dugomselju i u Sesvetama. Svagdje su ga deputacije srdačno pozdravljale, a Njegova Preuzvišenost ljubezno zahvaljivala.

2. Kako je preuzvišeni gospodin biskup Strossmayer dočekan na kolodvoru u Zagrebu.

Kad je pako preuzvišeni gospodin žakanjskim vlakom pred podne stigao u Zagreb, dočekaše ga razna društva u svečanom odielu, pod barjadi i s glasbom; uz mnogobrojne vatrogasce, članove hrvatskoga Sokola, hrvatske Lire, Sloge, Kola, i uz Veterance bijaše kod kolodvora nebrojena množina obojega spola svakoga stališa.

Kad je preuzvišeni gospodin biskup izašao iz kola, pozdravi ga vatrogasna glasba pjesmom: „Hej veselo mili druzi“; u pavillonu pako, što je bio na kolodvorskem dvorištu podignut i lijepo urešen, pozdravi Njegovu Preuzvišenost gospodin gradski podnačelnik² ovim govorom: „Preuzvišeni gospodine! Glavni grad Zagreb u mojoj osobi smatra se sretnim zajedno sa svojim stanovničtvom, da može u sredini svojoj pozdraviti Preuzvišenost Vašu. Narod hrvatski smatra u Preuzvišenosti Vašoj velikoga dobrotvora, a od Vaših dobročinstva uživa ponajviše glavni grad Zagreb, s toga grad ovaj prihvata svaku sgodu, da Preuzvišenosti Vašoj iskaže svoje duboko štovanje. Utemeljitelj jugoslavenske akademije, utemeljitelj sveučilišta Franje Josipa I., koje je voljom i milošću prejasnoga kralja i gospodara oživotvoreno, danas je radostnim povodom, radi kojega glavni grad Zagreb oblači svečano odijelo, da proslavi otvorenje galerije slika, koju je Preuzvišenost Vaša narodu hrvatskom poklonila. Preuzvi-

¹ Zakon (Žakanj), selo uz hrvatsko-mađarsku granicu koje je prugom bilo povezano sa Zagrebom 1870. godine. Dostupno na: file:///C:/Users/Borivoj/Downloads/Ljiljana_Dobrovsak%20(1).pdf [pregledano: 3.5.2014.].

² Đuro Crnadak (1820. – 1908.), trgovac i političar. Jedan od utemeljitelja Matice ilirske u Zagrebu (1854.), JAZU (1861.) i Sveučilišta (1866.). Bio je osnivač trgovackog društva Merkur (1872.-6.), utemeljitelj osiguravajućeg društva Croatia (1883.), saborski zastupnik (1861.-4.) i podnačelnik grada Zagreba (1872.-78.). Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12763 [pregledano: 13.04.2014.].

šenost Vaša neka bude uvjerenja, da će narod hrvatski štovati svoga dobrotvora i velikog rodoljuba, dokle god živio bude, ted a mu slava i uspomena iz srca njegova neće nikada izbrisana biti. Živio!“

Za ovim govorom pozdravljalje je mnogobrojno obćinstvo preuzvišenoga gospodina biskupa burnim, dugotrajnim „Živio“. Njegova Preuzvišenost odgovori zatim ganutim glasom: „Ja vam ljubav odvraćam ljubavlju, prijateljstvo prijateljstvom, štovanje štovanjem; a mogu vas uvjeriti, da će, dokle god bude u meni duše, uviek raditi za vjeru, domovinu i ovaj mili mi grad Zagreb.“

Na ovaj odzdrav zaori opet iz obćinstva „Živio“ a družtva otpjevaše pjesmu: „Živila Hrvatska“.

3. Ulaz u grad.

Od kolodvora se je vozio preuzv. gospodin Strossmajer u kočiji presv. gdje. barunice Buratti-Vranyccany, a za njim slijedilo do 40 kočija, a onda išla družtva. Ujedno je svirala glasba vatrogasna i samoborska, a mužari pucali s Pantovčaka. Posvuda je po ulicah preuzvišenoga gospodina biskupa živahno i radostno pozdravljalje obćinstvo sve do palače presv. g. baruna Vranyccanya³ na Zrinjskom trgu, gdje se je preuzvišeni gospodin nastanio.

4. U palači presv. g. Ljudevita baruna Vranyccanya.

Preuzvišeni gospodin biskup primio je isti dan, kad je došao, u palači presv. g. baruna Vranyccanya članove jugoslavenske akademije, profesore hrvatskoga sveučilišta, deputaciju grada Ljubljane i mnoge druge deputacije i pojedinu gospodu.

Odmah prvi dan kako je preuzvišeni gospodin Strossmajer došao u Zagreb, pohodio je presv. gospodina predstojnika zemaljske vlade Danila Stankovića i preuzv. g. zapovjedajućega generala baruna R a m b e r g a,⁴ kasnije i druge odličnike.

5. Rasvjeta grada.

U subotu na večer u 8 sati sjedio je sav Zagreb kao u jednom svjetlu od nebrojenih svieća i svjetiljaka na prozorih i od stotina i stotina plinskih plamenja po trgovih a osobito na gradskoj viećnici. Na mnogih kućah vidilo se kao nakit cvieće, visili sagovi i vienci. Bilo je dosta i svjetlih prozraka s napisima: „Sve za vjeru i za domovinu“, „Oj narodni dobrotvorče, vratio ti dobiti Bog“, „Živio Strossmajer“ i drugih napisima; na gradskoj viećnici izražavali su mnogi plinski plameni početna slova imena i prezimena preuzvišenoga gospodina: J. J. S.

6. Bakljada.

Nitko se ne sjeća da je u Zagrebu video kad tako liepu bakljadu. Kad su već sve kuće bile rasvjetljene, krenu duga povorka od gradske viećnice. Osim mnogih i mnogih šarenih

³ U palači Vraničany danas je smještena Moderna galerija (op. a.).

⁴ Hermann von Ramberg (1820. – 1899.), general i kraljev povjerenik s banskim ovlastima 1883. do instalacije Károlyja Khuen-Héderváryja(1849. – 1918.) za hrvatskog bana iste godine. Dostupno na: http://www.biographien.ac.at/oebi/oebi_R/Ramberg_Hermann_1820_1899.xml [pregledano: 4.5.2014.].

svetličica, što su ih nosili članovi pjevačkih družtva, sjelo je do 500 bakalja. Sve je opredijeljenim redom išlo, najprije bakljonoše, za njimi deputacija gradskoga zastupstva, zatim njekoja družtva sa svojimi barjadi, glasba, bakljonoše, opet druga držtva, opet bakljonoše sve po četvorica u redu a hiljade občinstva ih pratile. Od Markova trga⁵ krenu povorka Mesničkom ulicom; u Ilici do Jelačićeva trga činila se duga sjajna povorka kao plamteća rieka bez kraja. Došavši povorka ulicom Marije Valerije⁶ na Zrinjski trg, razsvjetli se sav još sjajnije od množine bakalja, a i dravlje i lišće na njem činilo se kao pozlaćeno; pred palačom presv. godpodina baruna Vranyanya zapjevaše pjevačka družtva pjesme i za svakom zaori iz občinstva „Živio Strossmayer“.

Kad se pjevalo, stajaše preuzvišeni gospodin na shodu, a kad je nastala tišina, zahvali se ganutim i ljubeznim glasom izjavljujući, da nije ni s daleka učinio, što bi njegovo srce želilo, nu želi još više radit za vjeru i domovinu. Zatim je opet orilo oduševljeno „Živio“, orilo dugo i dugo, dok se nije povorka razišla.

7. Blagoslov palače i otvorenje galerije slika.

U nedjelu prije podne bijaše već oko 10 sati velika množina občinstva na Zrinjskom trgu, a oko pol 11 sati i sva družtva zagrebačka sa svojimi barjadi. U 11 sati došao je u akademiju palaču preuzvišeni gospodin biskup dopraćen burnim „Živio“ i pleskanjem. Kad je nastala tišina, stupi pred njega jedna gospodična⁷, pred mu kitu cvieća i pozdravi ga liepim kratkim govorom. Zahvaliv se srdačno preuzvišeni gospodin obuče biskupsko odielo, da blagoslovi akademiju palaču, te obavi obrede uz podvorbu svećenika.

Po tom progovori predsjednik akademije, presvetli gospodin Franjo Rački. U svom liepom govoru o razvitku znanosti i umjetnosti iztaknu g. predsjednik, kako se je narod već prije zahvalnim pokazao preuzvišenomu gospodinu biskupu djakovačkomu kao osnovatelju najvišega učevnog zavoda u Hrvatskoj, zatim kao sagraditelju velebne crkve u Djakovu, i kako mu se sada zahvalnim pokazuje kao utemeljitelju akademije i darovatelju galerije slika; kako je preuzvišeni gospodin biskup povrh drugih darova god. 1868. poklonio akademiji sve dosadanje i sve buduće umjetnine svoje, zatim kasnije za shodnu sgradu prikazao 60.000 f., kasnije opet 2000 f. Na koncu govora reče jo preuzvišenomu gospodinu biskupu: „Preuzvišeni pokrovitelju! Danas predaješ svečanim načinom akademiji i kroz nju cilome narodu a osobito glavnom gradu sbirku umjetnina, koje si tolikim trudom i troškom sakupio, da ih napokon poloniš na žrtvenik narodne prosvjete. Mi primamo ovaj velikodušni dar uz izraz najdublje zahvalnosti. Taj dar čuvat ćemo kano oko u glavi. Do nas i do ciele zemlje stojat će, da se ono, što si nam stvorio, ne samo uzdrži nego i po mogućnosti popuni i usavrši.“

⁵ Biskup je navečer prisustvovao izvedbi opere Ivana pl. Zajca *Nikola Šubić Zrinski* u kazalištu, „glumioni“, na Markovu trgu. Vidi: *Zvonimir*, hrvatski ilustrirani koledar za godinu 1886., 3(1886), 80.

⁶ Današnja Praška ulica (op. a.).

⁷ Vidi: *Zvonimir*, 81. Riječ je o kontessi Gjeni Vojnović (1866. – 1956.), sestri književnika Ive Vojnovića (1857. – 1929.), koja se također bavila književnošću. Vidi: Marina Protrka, *Stvaranje književne nacije*, FF. Press, Zagreb, 2008., 254.

Uspomena na srečanost
koju priredjuje
glavni grad Zagreb
prigodom otvorenja galerije slika i posvete akademiske palače

u slavu preuzvišenoga gospodina
JOSIPA JURJA STROSSMAJERA
biskupa bosansko-djakovačkoga i t. d.
u Zagrebu dne 8. i 9. studenoga 1884.

Napokon proglaši g. predsjednik, da je akademija knjižnica sa sbirkama rukopisa za potražbu občinstva otvorena.

Zatim uze govorit sam preuzvišeni gospodin biskup. Govor mu je trajao pol drugi sat; sve ga je slušalo sveudilj napetom pazljivošću: kako je hvalio dosadanje uspješno djelovanje akademije i poticao na dalje nastojanje; kako je nadalje hvalio Njegovu Veličanstvu, koje se je sjetilo naše akademije; hvalio narodu, koji od svojih usta odkida, da žrtvuje na oltar uzvišenih ciljeva; hvalio visokoj vladni, koja je bitno dopriniela ovomu sdanju; sve je ganuto slušalo kako je 70 godišnji starac uzhićeno govorio o svojoj sbirki i pojedinim slikah i opovrgavao prigovore proti zavodom, koje je on pomagao dizati i ostvarivati; kako je napokon izjavljivao svoje želje i misli o napredku a medju ostalim rekao o svojih slikah, koje su većinom nabožna sadržaja: „Ja sam tu galeriju u dugom nizu godina, gdjegod sam mogao, prikupljao s jedinom namjerom, da ju ostavim svojemu narodu. Ja sam, istina, velikim trudom i znatnim žrtvama nabavljao kroz mnogo godina, ali u najsgodnije vrieme, svoju galeriju. Ona je puno stojala, ali sada, pošto je stvorena i zaokružena, ona vriedi daleko više, te ju sada ovakovu nebi mogli nabaviti i kupiti za nikakov novac, a kad bi bila za prodaju, dobili bismo za nju na daleko veću svotu, no što je za nju potrošeno.“

Napokon proglaši galeriju slika otvorenom na korist i uživanje cijelog Zagreba i čitavoga naroda hrvatskoga.

* * *

Osim toga bijaše u slavu njegovu i svečanih predstava. Preuzvišeni gospodin posjetio je više zavoda. Svagdje mu se pokazivala zahvalnost, svagdje su ga dočekivali i oprštali se s njim radostnim i srdačnim uzklici tako i pri odlasku iz Zagreba 14. stud.

Rudolf Valdec (1872. – 1929.) u ateljeu 1908. godine, Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.

Izložba u povodu 130. obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, temeljena isključivo na portretima osnivača, donatora i pokrovitelja biskupa Josipa Jurja Strossmayera, posjeduje dvojako značenje. Osim što posjeduje evokacijski karakter potenciran nizom biskupovih fisionomija izvedenih u različitim medijima od slikarstva preko grafike do skulpture u vremenskom rasponu od preko stoljeća i pol, ovaj je likovni životopis istom sumarni presjek umjetničkih izričaja i stilskih orientacija od polovice 19. stoljeća pa sve do danas. Izložba tako obuhvaća portrete koji su nastali za Strossmayerova života te neprijeporno posjeduju vrijednost dokumenta i postoje kao autentični biografski momenti, ali i interpretacije njegova lika nakon smrti 1905. godine, koje ukazuju na biskupovu važnost i nastojanje da se održi spomen na njegov lik i djelo. Posebice prva grupa ovdje predstavljenih radova, nastalih u Strossmayerovo vrijeme, prema kvaliteti izvedbe i autoritetu autora korespondira donekle i sa samim ukusom velikog mecene i odražava njegov umjetnički kriterij.

Jedan od prvih njegovih portreta zabilježen je na litografiji bečkog litografa i slikara **Josefa Kriehubera (1800. – 1876.)**.¹ 1838. godine, kada je u Đakovu zaređen za svećenika.² Pravilnih crta lica uokvirena kovrčavom kosom s dugim zalisticima, odjeven u kratku roketu i ogrtač bez rukava, s malim molitvenikom u ruci, Strossmayer upravo zrači mladenačkom ležernošću (sl. 1.). Dvanaest godina kasnije, 1850. Kriehuber je napravio još jednu litografiju Strossmayerova portreta.³

Godine 1850., nešto prije dolaska u Đakovo, nastao je portret iz ruke bečkog slikara **Franza Schrotzberga (1811. – 1889.)**, slikara koji je ovjekovječio brojne članove carske obitelji i austro-ugarskog visokog plemstva. Schrotzberg je prikazao mladog, tek zaređenog biskupa u ljubičastoj reverendi s purpurnim pojasmom oko pasa i ogrnutog purpurno podstavljenim plaštom. Dok mu desna ruka s biskupskim prstenom na ruci pridržava skute plašta, lijeva počiva na uspravljenom, u kožu uvezanom svesku *Scriptura Sacra*⁴ (*Sveti pismo*). Predstavljen s Bibljom, Svetim pismom, svojim duhovnim, životnim osloncem, lica okupana svjetlom i odlučna pogleda mladenačkih, bistrih očiju što zrače entuzijazmom, biskup kao da već obznanjuje svoje geslo „Sve za vjeru i za domovinu“ (sl. 2.).

¹ Kriehuber je bio poznati bečki litograf i slikar koji je studirao na s Waldmülerom na bečkoj akademiji u razdoblju 1813.-18. Od 1825. godine radi portretne litografije od članova carske kuće, političara, pisaca, muzičara do glumaca. Vidi: Peter Wirth, *Josef Kriehuber*, u: Neue Deutsche Biographie, 13. Band, Duncker & Humboldt, Berlin, 1982., 45-46.

² Dostupno na: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strossmayer_1838_Litho.jpg [pregledano, 7.05.2014.]

³ Dostupno na: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Austrian_19th-century_prints_in_the_Albertina#mediaviewer/File:Strossmayer_1850_Litho.jpg [pregledano, 7.05.2014.]

⁴ Zahvaljujem dr. sc. Tamari Tvrtković s Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu na pomoći pri dešifriranju naslova knjige.

1. Josef Kriehuber (1800. – 1876.)

Josip Juraj Strossmayer, 1838.

litografija

Grafička zbirka Albertina u Beče

Fotografija: Peter Geymayer

• *nije izloženo*

2. Franz Schrotzberg (1811. – 1889.)
Josip Juraj Strossmayer, 1850.
ulje na platnu, 140 × 108 cm
Strossmayerova galerija HAZU (SG-668)
Fotografija: Boris Krstinić

3. Franjo Dresy (1818. –1867.)

Dolazak Strossmayera u Osijek 26. IX. 1850., 1851.

ulje na platnu, 108 × 144,5 cm

Strossmayerova galerija HAZU (SG- 723)

Fotografija: Boris Krstinić

Povratak Strossmayera u domovinu velik je datum u crkvenoj, političkoj i kulturnoj povijesti Hrvatske. Slikar **Franjo Dresy** (1818. – 1867.) zabilježio je biskupov dolazak parobrodom Szolnok u Osijek, odakle je krenuo put Đakova, gdje je 29. rujna održao govor pri ustoličenju. Na slici bidermajerskog ozračja *Dolazak Strossmayera u Osijek 26. IX. 1850.* iz 1851. godine Strossmayer je predstavljen u okruženju osamnaest likova osječkih predstavnika crkvene, političke i vojne vlasti, okruženih gomilom razdragana puka (sl. 3.). Taj grupni portret neosporno ima vrijednost dokumenta, jer se za svaki lik poimence zna koga predstavlja, no njegova je umjetnička vrijednost nevelika. Kada mu je Dresy 1851. godine ponudio sliku, biskup ju je prihvatio, ali je nikada nije izložio. Štoviše, kada je Dresy umro, brzo je se riješio.⁵ Biskup je sukladno svom povjesnoumjetničkom obrazovanju i afinitetu znao prepoznati kvalitetan rad, dok je prema osrednjosti i amaterizmu bio neumoljiv.

Tako o svojem vezenom portretu, što ga je načinila učiteljica **Dragoja Lopasić**, biskup u pismu Račkom⁶ 6. travnja 1874. piše kako to nije umjetnost „nego upravo nakaza“.⁷ Koliko god te rijeći grubo zvučale, one možda ponajbolje pokazuju biskupov odlučan stav prema diletantizmu i mediokritetstvu⁸ (sl. 4.).

Po dolasku u Đakovo Strossmayer otvara vrata svog biskupskog dvora umjetnicima. „[...] Netom je zasio na biskupsku stolicu, već mu bečki slikar prof. Sturm⁹ ukrašuje slikama svodovlje prostranih dvorana. Prvi naš umjetnik iza preporoda, Karas, kod njega nahodi godine 1856. i 1857. utočišta, a osječki slikar Mücke med godinama 1858-1864. više je u Djakovu, nego li u Osieku. [...].“¹⁰ Biskupov portret iz ruke osječkog slikara

⁵ Stjepan Tomaš, *Zlatousti*, Znanje, Zagreb, 1993., 22.

⁶ F. Šišić, *Korespondencija Rački - Strossmayer*, knj. II, JAZU, Zagreb, 1929., pismo br. 723., 435.

⁷ Isto.

⁸ Ovaj biskupov portret nalazi se u riznici samostana Milosrdnih sestara Sv. Križa u Đakovu (op. a.).

⁹ Friedrich Sturm (1822. – 1898.), slikar porculana i emajla. Okušao se i u zidnom slikarstvu. Na studijskom putovanju Mađarskom i Srbijom boravi od 1853. do 1859. godine. Oslikao je caričin salon i izveo freske u bečkoj operi. Vidi: *Deutsche biographisches enzyklopädie* (DBE), Band 9., K.G.SAUR, München, 1999., 616.

¹⁰ M. Pavić-M. Cepelić, *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, reprint, Đakovo, 1994., 673.

4. Dragojla Lopašić (? - ?)
Josip Juraj Strossmayer, 1874.
vez
Samostan Milosrdnih sestara
Sv. Križa u Đakovu
Fotografija: Borivoj Popovčak
• nije izloženo

Franje Pfalza (oko 1812./3. – 1863.),¹¹ školovanog na bečkoj Akademiji od 1837. do 1839. godine u klasi Lepolda Kupelwiesera, Strossmayerova prijatelja, restauratora i nadziratelja restauratorskih radova na njegovim umjetninama, smješta se u godinu 1855.-6. Pfalzu je kao predložak vjerojatno poslužio Schrotzbergov raniji portret, s time da je na ovoj slici biskup predstavljen do pojasa i glave okrenute u tričetvrt profilu (sl. 5.).

Franjo Mücke (1821. – 1883.) izveo je više inaćica Strossmayerovih portreta. Prvi portret, koji se čuva u Đakovačkom Dijecezanskom muzeju, nastao je oko 1850. godine i rađen je po spomenutom Shrotzbergovu portretu, s time da je nešto manji po dimenzijama.¹² Drugi primjer, iz Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu, također je izведен prema Schrotzbergu, ali je rezan u visini pojasa. Ovaj rad datiran je u vrijeme oko 1850.-55. godine (sl. 6.).

Kopija rađena za biskupski dvor u Đakovu datira se u vrijeme oko 1850.-55., a danas se nalazi u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku. Treća inaćica tog portretneg poprsja nalazi se u samostanu Tolisa (BiH), a signirana je i datirana 1859. godinom.¹³ Na Mückeovu portretu signiranom 1871. godinom, a koji se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju, Strossmayer je predstavljen u tričetvrt profilu u sjedećem položaju, odjeven u ljubičastocrveni talar i mocetu iste boje. Ovaj portret nabavljen je „[...] za Narodni muzej 1871. sredstvima skupljenim sabirnom akcijom [...]”¹⁴ (sl. 7.). Identičan portret (sl. 8.), ali sa znatnije približenim likom biskupa, nalazi se u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku, datiran je u istu godinu. Inaćica tog portreta, no izrazito manjih dimenzija, čuva se u Đakovačkom dijecezanskom muzeju; upitne je datacije (1871. godina).

Uz ovu iznimnu Mückeovu produkciju spominje se i jedan rad **Ivana Zachea (1825. – 1863.)** s kraja pedesetih godina 19. stoljeća, za koji Marijana Schneider navodi da se spomenutom autoru pripisuje nekoliko portreta, među njima i Strossmayerov, „[...] koji je prije blizak onoj seriji biskupovih portreta koje je radio Mücke [...].”¹⁵ Recentnim istraživanjem utvrđeno je da je biskupov portret koji se navodi kao Zacheov u inventaru Moderne galerije iz Zagreba,¹⁶ danas pripisan Nepoznatom autoru, inaćica Pfalzova portreta po Schrotzbergu, a ne Mückeova po istom autoru.

Na dopojasnom portretu talijanske slikarske radionice **Canzio – Darin**, koja se ponekad javlja i kao Canzio – Darin – Beda, iz Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku, datiran je u vrijeme oko 1860. godine,¹⁷ biskup je predstavljen u tamnom odijelu s bijelim ovratni-

¹¹ Vidi više: Oton Švajcer, *Slikar Franjo Pfalz*, u: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, godina 1., broj 1/2, Zagreb, 1972., 57-67.

¹² Branka Balen, *Josip Franjo Mücke 1821.–1883.*, Osijek – Zagreb, 2000., 18.

¹³ Kruso Prijatelj, *Replika portreta biskupa Strossmayera J.P. Mücka u samostanu Tolisa*, u: Bulletin HAZU – XLII 1(60)-1994., 11-14.

¹⁴ M. Schneider, *Portreti 1800-1870.*, Zagreb, 1973., 115, kat. br. 206.

¹⁵ Marijana Schneider, *Slikar Ivan Zache (1825-1863)*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1975., 68.

¹⁶ Nepoznati slikar 19. st., *Portret J. J. Strossmayera*, ulje na platnu, 43 × 34 cm (MG-54).

¹⁷ Vidi: Akvizicije 1990.–2010. (iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti, Osijek), Galerija likovnih umjetnosti, Osijek, listopad – studeni 2010., 12.

5. Franjo Pfalz (oko 1812/3. – 1863.)

Josip Juraj Strossmayer, 1855.-6.

ulje na platnu, 74,5 × 62,5 cm

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku (GLUO-S-43)

Foto arhiv Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku

• *nije izloženo*

6. Franjo Mücke (1821. – 1883.)

Josip Juraj Strossmayer, oko 1850. / 55.

ulje na platnu, 71,5 × 55 cm

Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu (HPM 19096)

Foto arhiv Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu

7. Josip Franjo Mücke (1821.-1883.)
Biskup Josip Juraj Strossmayer, 1871.
ulje na platnu, 92 × 74 cm
Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu (HPM 2774)
Foto arhiv Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu

8. Franjo Mücke (1821. – 1883.)

Josip Juraj Strossmayer, 1871.

ulje na platnu, 78,5 × 63 cm

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku (GLUO-S-610)

Foto arhiv Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku

• nije izloženo

9. Michele Canzio (1788. – 1868.) – Tomaso da Rin (1838. – 1922.)

Josip Juraj Strossmayer, oko 1860.

ulje na platnu, 60 × 47 cm

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku (GLUO-4671)

Foto arhiv Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku

• *nije izloženo*

kom, glave u desnom tričetvrt profilu (sl. 9.). Uz tu radionicu vežu se imena Michele Canzio (1788. – 1868.) – Tomaso da Rin (1838. – 1920.) – Francesco Beda (1840. – 1900.), no njihova zajednička djelatnost još uvijek nije potpuno razjašnjena. Relevantni izvori, iako uz sitne nepreciznosti, navode kako je Francesco Beda „portretirao biskupa Strossmayera iz Zagreba“,¹⁸ a Tomaso da Rin „radio u Hrvatskoj gdje je izveo portret nadbiskupa Strossmayera“,¹⁹ u biografiji Michaela Canzija nigdje se ne spominje da je boravio u Hrvatskoj u to vrijeme. Canzio je bio arhitekt, a radio je kao dekorater, slikar i scenograf u Genovi i uglavnom je djelovao u tom gradu. Predstavnik đenoveške škole kasnog klasicizma, izveo je trijumfalni luk 1805. godine za ulazak Napoleona u Genovu, radio na dekoracijama brojnih palača u tom gradu, dekorirao predvorje Kazališta *Carlo Felice*, a 1846. godine pobijedio je na natječaju za spomenik Columbu u Genovi.²⁰ Boris Vizintin ističe kako je „[...] jedina logična pretpostavka da se radilo o nekoj radionici, koja je djelovala pri teatru Carlo Felice u Genovi, gdje je Canzio bio direktorom scenografije a bavila se dekorativnim i scenografskim radovima i (i)legalno izradom i kopiranjem portreta pod firmom *Canzio Darin* a kadkad i *Canzio Darin Beda* i nakon smrti Canzia (1868), kako bi zadržala staru i privukla novu klijantelu [...].“²¹ Udio samog Canzija u ovoj *bottegi* ostaje još uvijek nerazjašnjeno.

U Francuskoj nacionalnoj knjižnici (*Bibliothéque nationale de France*) postoji albuminska fotografija biskupa Strossmayera koju je napravio bečki fotograf Anenger 1860. godine, prema kojoj je zasigurno rađen ovaj portret.²²

Identičan portret gotovo istih dimenzija, ali bez signature, nalazi se u Arhivu Hrvatske akademije (sl. 10.). Radi li se o djelu spomenute talijanske radionice **Canzio – Darin** ili pak kopiji našeg autora, bit će predmet daljnjih istraživanja. S obzirom na prethodnu dataciju signiranog djela, i ovaj bi se rad mogao smjestiti u isti vremenski okvir.

Postoji još jedno poprsje u ovalu, također u tričetvrt profilu, na kojem je biskup odjeven u mocetu i talar, a koje se nalazi u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu, a pripisano je autoru **Cansiju Davinu**.²³ Očito se radi o krivoj interpretaciji potpisa autora, te je vrlo vjerojatno da rad pripada radionici Canzio – Darin iz šezdesetih godina 19. stoljeća.

¹⁸ Vidi: SAUR – Allgemeines Künstler Lexikon, München – Leipzig, K · G · SAUR, Band 8, 1994., 206.

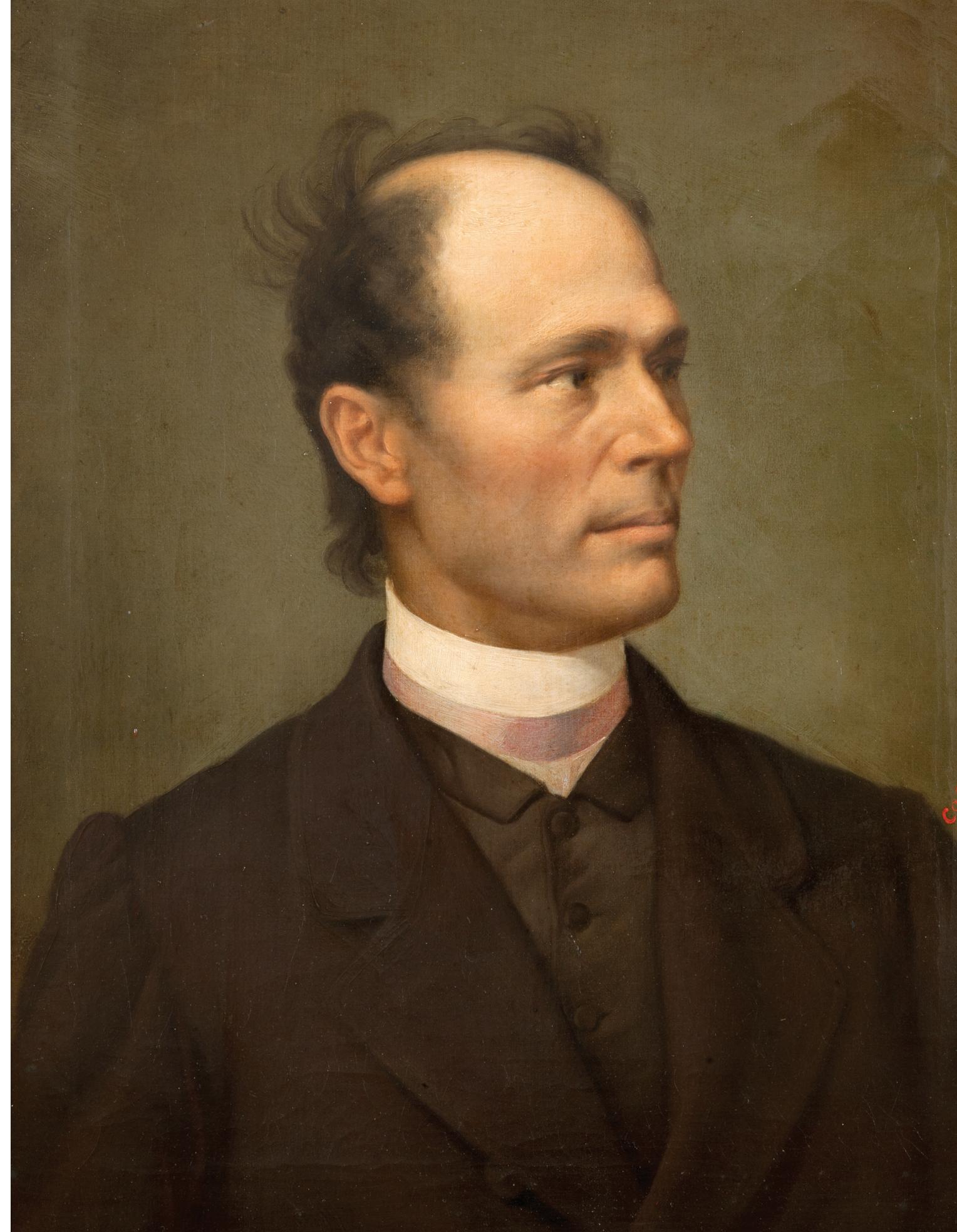
¹⁹ Vidi: Flavio Vizutti, *Da Rin, Tomaso* (dostupno na: [http://www.treccani.it/enciclopedia/tomaso-da-rin_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/tomaso-da-rin_(Dizionario-Biografico)/)) [pregledano: 16. 04. 2014.].

²⁰ Vidi: Giovanna Terminello Rotondi, *Canzio, Michele* (dostupno na: [http://www.treccani.it/enciclopedia/michele-can-zio_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/michele-can-zio_(Dizionario_Biografico)/)) [pregledano: 16. 04. 2014.].

²¹ Boris Vizintin, *Enigma autorstva Canzio Darin Beda*, u: Peristil, Zagreb, broj 29., 1986., 149.

²² Recueil. Personnalités politiques, scientifiques, littéraires et artistiques, principalement allemandes et autrichiennes, 1860–1880., Bibliothèque nationale de France, département Estampes et photographie, 4-NE-114, (dostupno na: <http://gallia.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8436413r.r=Strossmayer.langEN> [pregledano: 16.05.2014.]).

²³ Ranka Franz-Štern, *Zagrebačko sveučilište 1669.-1874.-2009.*, Zagreb moj grad, broj 31, godina IV, prosinac 2010., str. 9.

10. Michele Canzio (1788. – 1868.) – Tomaso da Rin (1838. – 1922.) (?)

Josip Juraj Strossmayer, oko 1860.

ulje na platnu, 60,5 × 46,5 cm

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Fotografija: Miro Martinić

Inačicu tog ovala pronalazimo u radu signiranom s **L. Barletzky**, koji se čuva u Modernoj galeriji u Zagrebu (sl. 11.). Podaci o slikaru pod tim imenom ne postoje u relevantnim rječnicima i leksikonima s imenima slikara, kipara i grafičara.

Litografiju s biskupovim portretom napravio je 1863. godine i austrijski slikar i litograf **Eduard Kaiser (1820. – 1895.)**, inače sin cara Franza Josepha (sl. 12.). Posebnost ovog portreta jest što je Kaiser prikazao biskupa u određenoj svjetovnoj pozici, tj. prekriženih ruku. Biskup je bio u izuzetno dobrim odnosima sa slikarom i vrlo je cijenio njegov rad. Njegove kopije velikih majstora, smatrao je, „skoro (su) originala vrijedne“.²⁴ Strossmayer je od Kaisera kupio jednu kopiju Peruginova *Raspeća* u akvarelu (SG-331) te određen broj kopija talijanskih majstora, kromolitografija koje su služile kao „didaktičko pomagalo na predavanjima Izidora Kršnjavoga“,²⁵ ali su bile izlagane i u Strossmayerovoj galeriji.

U knjizi posvećenoj Rudolfu Valdecu dr. Adamec²⁶ pripisuje kiparu bistu (sl. 13.) koju na jednome mjestu datira u 1901. godinu, a potom u 1907. godinu, a zapravo se radi o dvije različite vizure iste biste. Autor tog poprsja ustvari je **Luigi de Amici (1817. – 1897.)**, rimski kipar koji je u duhu akademizma izveo brojne portrete crkvenih velikodostojnika (spomenik pape Grgura XVI. u bazilici sv. Petra iz 1854., bista pape Pija VIII. u Vatikanu itd.).²⁷ Ovaj se rad navodi u katalogu Strossmayerove galerije iz 1922. godine, a Knoll za njega kaže da „[...] Prikazuje biskupa, kakav je bio oko svoje pedesete godine [...].“²⁸ Time bi se ovo djelo moglo datirati u vrijeme oko 1865. godine.

Iz iste je godine biskupova bista u mramoru iz ruke **Vatroslava Doneganija (1836. – 1899.)**, a nalazi se u Modernoj galeriji u Zagrebu (sl. 14.). Doneganija je Strossmayer pomagao za školovanja u Rimu, a 1867. godine dolazi u Đakovo i izvodi kiparske rade na katedrali.²⁹ Prema navodima u časopisu iz 1886. godine, u kojem se podrobno opisuje biskupov boravak u palači Vraniczany u Zagrebu od 8. do 14. studenog 1884. godine, u vrijeme otvorenja Galerije slika, nalazimo kako je biskupovo poprsje smješteno u sobi za prijmove bilo okićeno cvijećem te da je taj rad „našeg slavnog kipara Doneganija..., biskup poklonio [...] barunu Ljudevitu Vranicanu, ne bi li poznoj unučadi svjedokom bilo harnosti

²⁴ F. Šišić, *Korespondencija Rački – Strossmayer*, knj. IV., JAZU, Zagreb, 1931., pismo br. 1046. od 15. listopada 1888., 34.

²⁵ Vidi: Indira Šamec Flaschar, *Zbirka umjetničkih knjiga i reprodukcija kao dio fonda knjižnice Strossmayerove galerije starih majstora HAZU*, Muzeologija 48/49, studeni 2012., 218.

²⁶ Dr. Ana Adamec, *Rudolf Valdec*, Zagreb, 2001., 36, 114.

²⁷ Vidi: SAUR – Allgemeines Künstler Lexikon, München – Leipzig, K G SAUR, Band 3, 1992., 203.

²⁸ Dr. Petar Knoll, *Akademiska galerija Strossmayerova*, 6. izdanje, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1922., br. 426., 182.

²⁹ Vidi više: Dragan Damjanović, *Vatroslav Donegani, voditelj gradnje i kipar đakovačke katedrale*, u: Analni Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, Osijek, sv. 24(2008.), 7-35.

11. L. Barletzky (? - ?)

Josip Juraj Strossmayer, oko 1860.

ulje na platnu, 30 × 25 cm

Moderna galerija u Zagrebu (MG-340)

Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu

JOSEF GEORG STROSSMAYER
BESCHREIBUNG
VON
SALZBURG

Strossmayer

12. Eduard Kaiser (1820.-1895.)
Joseph Georg Strossmayer, 1863.
litografija
Grafička zbirka Albertina u Beču
Fotografija: Peter Geymayer
• nije izloženo

13. Luigi de Amici (1817.- 1897.)
Josip Juraj Strossmayer, oko 1865.
bronca, v. 82 cm
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Fotografija: Boris Krstinić

14. Vatroslav Donegani (1836. – 1899.)
Josip Juraj Strossmayer, 1865.
mramor, v. 62 cm
Moderna galerija u Zagrebu (MG-639)
Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu
• nije izloženo

biskupove za toli sjajan doček u krasnoj toj palači“.³⁰ Očito je riječ o privremenoj posudbi u svrhu dekoracije, jer se u Drugom katalogu Galerije navodi da je bista smještena u „predsoblju“ Strossmayerove galerije, u arkadama Akademijine palače na drugom katu.³¹ Na tom se mjestu, sukladno navodima u katalozima Galerije, nalazila i tridesetih godina 20. stoljeća.³²

Ivan Simonetti (1817. – 1880.) bio je Strossmayerov posrednik za nabavu slika u Italiji. „[...] Poznanstvo i suradnja između Strossmayera i Simonettija počinje 1865. preko Vončine i Voršaka, i traje sve do Simonettijeve smrti - 1880. godine [...]“.³³

Osim što je imao imao veliko povjerenje u Simonettiju, biskup je držao do njega kao umjetnika i „učena čovjeka“, stoga ne čudi da se zauzimao za njegovo primanje u Akademiju. Međutim, taj biskupov prijedlog, iz nekog razloga, nije nikada realiziran.³⁴

Portret iz Moderne galerije u Zagrebu (sl. 15.) jedan je od četiri biskupova portreta, gotovo identična po kompoziciji i tretmanu, koja je Simonetti naslikao u razdoblju 1870. –1871. godine.³⁵

U Spomen-muzeju biskupa Josipa Jurja Strosmayera u Đakovu nalazi se biskupov portret iz ruke nekog **M. Steina** (? – ?) nastao u Rimu 1870. godine, kako je navedeno u signaturi djela. Meka modelacija tankočutnih crta lica u tričetvrt profilu i radijantno fluidna svjetlost odražavaju duhovni senzibilitet i unutarnji mir čovjeka predanog vjeri (sl. 16.).

Kako po dimenzijama, tako i po ikonografskom repertoaru, najreprezentativniji biskupov portret onaj je talijanske slikarice **Amalije de Angelis** (? – ?1873.),³⁶ koji se čuva u ‘Strossmayerovo sobi’ u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (sl. 17.). Amalia de Angelis izvela je 1847. godine oltarnu sliku *San Michele dei Santi* u crkvi San Carlo alle Quattro Fontane u Rimu, sliku *Sv. Stjepan Kralj* 1870. godine za „Malu crkvu“ u Slavonskom Brodu (danasa u župnoj crkvi Gospe od Brze Pomoći) te sliku *Sv. Josip s malim Kristom* 1871. godine za biskupiju u Đakovu.³⁷

Prema signaturi³⁸, portret je nastao u Rimu 1872. godine na osnovi fotografije.³⁹ Strossmayer je predstavljen u sjedećem položaju u crnoj reverendi i moceti s crvenim gumbima

³⁰ Vidi: *Zvonimir*, hrvatski ilustrirani koledar za godinu 1886, 3(1886), 79.

³¹ Vidi: Akademska galerija Strossmayerova, drugo prerađeno izdanje, JAZU, Zagreb, 1891., 13

³² Vidi: Dr. Artur Schneider, *Dodatak VI izdanju kataloga Strossmayerove galerije*, drugo izdanje, JAZU, Zagreb, 1932., 48. Kbr. 329.

³³ Boris Vizintin, *Ivan Simonetti*, DHUH, Zagreb 1965., 44.

³⁴ Isto, 45.

³⁵ Isto, 66-67.

³⁶ O biografiji slikarice i opisu slike vidi: Nikola Voršak, *Nalijeće biskupa Strossmayera za našu akademiju*, Vienac, br.42, 4 (1872), Zagreb, 671-674.

³⁷ Vidi: *Marica Karakaš, Likovna baština Broda na Savi i njegove okolice u XIX. stoljeću*, KOLO – časopis Matrice Hrvatske, godište XI, br. 3, jesen 2001., 49.

³⁸ Dolje lijevo: „*Amalia de Angelis fecit Romae 1872.*“

³⁹ Preslika fotografije u Arhivu Strossmayerove galerije (dalje: ASG), fascikl „Strossmayer“

15. Ivan Simonetti (1817. – 1880.)
Josip Juraj Strossmayer, 1870. -71.
ulje na platnu, 65,5 × 50,9 cm
Moderna galerija u Zagrebu (MG-68)
Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu

16. M. Stein (? - ?)

Josip Juraj Strossmayer, 1870.

ulje na platnu,

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

Fotografija: Ivica Rosandić

• nije izloženo

17. Amalia de Angelis (? – ?1873.)

Josip Juraj Strossmayer, 1872.

ulje na platnu, 250 × 160 cm

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Fotografija: Boris Krstinić

i obrubom te plavosivom plaštu što poput velike draperije, preko naslona stolice, pada na pod. Glava blago okrenuta u lijevu stranu otkriva poluprofil ozarenog lica. Desna ruka biskupova počiva na naslonu stolice, dok u lijevoj, oslonjenoj o pisaći stol, drži svitak papira s tekstom: „... Akademija znanosti ima biti... najplementiji cilj radnje duševne... To pako može samo tada biti, ako se znanosti otvori vrelo u sveučilištu... 29. travnja 1861.“ Tekstualni ispis ustvari je nešto skraćena i slobodnija interpretacija Strossmayerova govora izrečenog u Hrvatskom saboru 29. travnja 1861. Prostorom slike dominira čilim s uzorkom koji pristupa slavonskoj ornamentici⁴⁰ te ilirskim grbom sa zvijezdom Danicom i polumjesecom na ogradi pozadi, dočim se u perspektivi otvorenog prostora nazire reprezentativna arhitektura palače s natpisom „Jugosl. Akademija“ i ispod „Sveučilišće“. Ova arhitektonska struktura zapravo predstavlja materijalizaciju Strossmayerove vizije osnivanja Akademije i Sveučilišta. Iz prepiske Strossmayera i Voršaka⁴¹ vidi se da je biskup htio od slikarice naručiti manju inaćicu tog portreta,⁴² međutim, kako je slikarica, prema Voršakovim riječima, 1873. godine bila na samrti, taj portret nije nikada realiziran. Izdavač Kosta Stojšić s adresom u Beču odlučio je o svom trošku reproducirati taj portret u tehniци oleografije ('ölfarbendruck').⁴³ Stojšić izvješće „častno obćinstvo“ da će sliku izvesti „glasoviti portretista g. Rus (Franz Ruß, 1844. – 1906.), i c. kr. Akademički profesor Šams (Franz Schams, 1823. – 1883.)“.⁴⁴ Oleografija je tiskana u litografskom zavodu *Reiffenstein und Rösch* u Beču, kako predmnijava Kruno Kamenov,⁴⁵ a u zagrebačkim se trgovinama pojavila 1873. godine.⁴⁶

Strossmayer i njegov povjerenik za nabavu slika kanonik Nikola Voršak iz Zavoda sv. Jeronima u Rimu ovjekovječeni su na slici **Nicole Consonija (1814. – 1884.) Sv. Ćiril i Metod pred papom Hadrijanom**. Sliku, koja je bila predviđena kao oltarna pala za đakovačku katedralu, biskup je od toga uglednog rimskog slikara povijesnih i religioznih tema naručio u povodu tisućugodišnjice pokrštavanja Slavena što su ga proveli sv. Ćiril i Metod 1863.

⁴⁰ Zahvaljujem kustosici Etnografskog muzeja u Zagrebu Katarini Bušić na podrobnim informacijama u svezi s provenijencijom ornamenta na čilimu. (Pismo od 20. travnja 2011. upućeno B.P.– ASG)

⁴¹ Nikola Voršak (1836. – 1880.), kanonik u Zavodu sv. Jeronima u Rimu preko kojeg je biskup Strossmayer nabavljao slike. Vidi više: Iva Pasini Tržec, Ljerka Dulibić, *Slike starih majstora u Strossmayerovoj zbirci nabavljenе posredstvom Nikole Voršaka u razdoblju od 1869. do 1880.*, u: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Vol. 35., No. 35., prosinac 2011.

⁴² Strossmayer Voršaku, 20. studenoga 1873., Arhiv HAZU (dalje: AHAZU) XI A, 1 / Vor. N. 131 (zahvaljujem dr. sc. Ljerki Dulibić, koja mi je ukazala na ovaj izvor.).

⁴³ Obaviest / K. Stojšić, Obzor, god. 2., 29. X. 1872., br. 248., 4.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Pismo mr. sc. Krune Kamenova Borivoju Popovčaku od 2. lipnja 2014.; Kamenov je mišljenja da je oleografija sigurno otisnuta u tom zavodu jer je u istom Stojšić dao tiskati oleografiju *Djed i unuk Vjekoslava Karasa*, 1864. godine. (ASG, fascikl, „Strossmayer“).

⁴⁶ Vidi: Indira Šamec Flaschar, *Akademička galerija slika*, *Bibliografija priloga o Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1842. – 1946.*, HAZU, Zagreb, 2011.; *Slika biskupa Strossmayera*; 000053 (Obzor, god. 3., br. 28., 4.2.1873., 3); 000054 (*Slika biskupa Strossmayera*, Obzor, god. 3., br. 71., 27. 3. 1873., 2.)

godine. Consoni je sliku, koja naposljetu nije uvrštena u ikonografski program katedrale, završio tek 1873. godine (sl. 18.).

Slikar, prvi školovani povjesničar umjetnosti, **Izidor Kršnjavi (1845. – 1927.)** dolazi u Zagreb na zahtjev biskupa Strossmayera 1877. godine, kada postaje profesorom na novoosnovanoj katedri za povijest umjetnosti i arheologiju. Osnivač Društva umjetnosti 1878. godine i Obrtne škole te Muzeja za umjetnost i obrt 1882. godine bio je prvi ravnatelj Strossmayerove galerije i biskupov savjetnik pri uređenju katedrale. Iako se razišao sa Strossmayerom na političkom planu 1884. godine pristupivši mađarskoj stranci, njegova kulturno-prosvjetiteljska načela ostala su bliska stavovima Strossmayera. Biskupov portret (sl. 19.), izведен u tehniци bakropisa akademski izvještenim potezima alatke, nastao je 1875. godine. Čvrstina pogleda jasnih, uprtih očiju, pravilna linija nosa i tanke stisnute usnice odaju plemenitu uzvišenost i karakter čovjeka sigurnog u svoje ideje i zacrtane ciljeve. Iz toga vremena postoji i fotografija biskupa (sl. 20.), što upućuje na mogućnost da je bakropis nastao na osnovi tog predloška.

Strossmayerova bista u mramoru od **Neznanog kipara iz 19. stoljeća**, sudeći prema crtačima lica, mogla bi se datirati u sedamdesete godine 19. stoljeća. Kvaliteta izvedbe, vidljiva u pogodenoj sličnosti, varijetetu tretmana materijala, kose, puti i odijela, navodi na vrsnog majstora. Prema neprovjerjenim izvorima, radi se o djelu francuske kiparske škole 19. stoljeća (sl. 21.).

Alexander Maximilian Seitz (1811. – 1888.), slikar nazarenskog slikarskog kruga, kojeg je zajedno sa sinom Ludovicom (1844. – 1908.) biskup angažirao za oslikavanje katedrale nakon smrti Johana Friedricha Overbecka (1789. – 1869.), prikazao je na fresci *Prijestolje svetog Petra „Vojujuća crkva Isukrstova“* u glavnoj apsidi đakovačke katedrale, 1880. godine i samog Strossmayera, koji, kleknuvši, pruža model katedrale sv. Petru, njezinu zaštitniku. Biskup je predstavljen u bogato vezenom biskupskom ornatu i s mitrom na glavi, lica u profilu i pogleda punog odanosti uprtog u apostola (sl. 22.).

Karl Fröschl (1841. – 1934.), bečki slikar portreta, crtač i ilustrator,⁴⁷ inače brat Wilhelmine Mine Fröschl, prve supruge Izidora Kršnjavog, naslikao je Strossmayerov profil „oko 1880.“ godine, kako je zabilježeno na poleđini slike. Realistička konцепција modeliranja glave kontrastirana je gotovo koloristički apstraktnom i nedefiniranom pozadinom, što svakako ukazuje na utjecaj Wilhelma von Dieza (1839. – 1907.), Fröschlova profesora na minhenskoj akademiji (sl. 23.).

Biskupov portret iz ruke **Franza von Lenbacha (1836. – 1904.)** datiran je u 1885. godinu. Taj veliki njemački slikar, učenik Karla von Pilotyja (1826. – 1886.) na münchenskoj akademiji od 1857., posvetio se nakon 1868. godine slikarstvu portreta te je izveo niz poznatih onovremenih ličnosti poput Cara Williama I., Richarda Wagnera i Franza Liszta, a

⁴⁷ Vidi: W. Aichelburg, *Carl Fröschl*, u: Saur Allgemeines Künstler – lexikon, Band 45, K.G.Saur, München – Leipzig, 2005., 380.

18. Nicola Consoni (1814. – 1884.)

Sv. Ciril i Metod pred papom Hadrijanom, 1873.

ulje na platnu, 290 × 196 cm

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

Foto arhiv Strossmayerove galerije

• nije izloženo

19. Izidor Kršnjavi (1845. - 1927.)
Josip Juraj Strossmayer, 1875
bakropis, $12,5 \times 10,2$ cm
Kabinet grafike HAZU
Foto arhiv Kabineta grafike HAZU
• nije izloženo

20. Neznani autor

Josip Juraj Strossmayer, oko 1875.

fotografija, 24×18 cm

Foto arhiv Strossmayerove galerije

• nije izloženo

21. Neznani kipar 19. stoljeća
Josip Juraj Strossmayer
mramor
Smještaj nepoznat
Foto arhiv Strossmayerove galerije
• nije izloženo

22. Alexander Maximillian Seitz (1811.-1888.)

Prijestolje svetog Petra »Vojujuća crkva Isukrstova«, detalj, 1880.
freska

Katedrala u Đakovu

Fotografija: dr. sc. Dragan Damjanović

• nije izloženo

23. Karl Fröschl (1841.-1934.)

Josip Juraj Strossmayer, oko 1880.

ulje na platnu,

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

Fotografija: Ivica Rosandić

• *nije izloženo*

njemačkog kancelara Otta von Bismarcka portretirao je oko osamdeset puta.⁴⁸ Lenbachovi portreti suvremenika, zajedno sa Strossmayerovim, objavljeni su u albumu heliogravura 1888. godine⁴⁹ (sl. 24.).

Pisani trag o nastanku ovog portreta koji se čuva u briselskom Muzeju lijepih umjetnosti⁵⁰ ne postoji, no pretpostavlja se da je nastao u Rimu, kojeg je biskup često posjećivao i u kojem je Lenbach boravio i radio u „ateljeu Hansa Makarta (1840. – 1884.) od 1882. do 1886./7. godine“.⁵¹ Nije također isključeno da je nastao i na osnovi fotografskog predloška. U Arhivu Hrvatske akademije na bakropisu iz ruke Kršnjavoga iz 1875. godine⁵² stoji da je rađen „po Lenbachu u Monakovu“, što je, dakako, krivo jer Lenbachov portret nastaje deset godina poslije.

U ovom nizu biskupovih portreta važan je svakako i onaj dubrovačkog slikara **Vlahe Bukovca (1855. – 1922.)**, kojeg je veliki mecena izuzetno cijenio i počevši od 1877. godine svesrdno novčano podupirao. Portret je nastao 1892. godine za boravka umjetnika i njegove supruge kod biskupa u Đakovu⁵³ (sl. 25.). Strossmayerova figura, odjevena u tamnu reverendu s mocetom preko ramena, rezana donjim rubom kadra nešto više ispod koljena, predstavljena je u sjedećem položaju, desne ruke koja počiva na stegnu desne noge i lijeve nalakćene na stolić na kojem je odložena ljubičasta biskupska bireta, dok ispod spisa izvrije tanka vrpca povelje u bojama hrvatske trobojnica. Sijedi čuperci kose po strani glave kao da ostavljaju dojam nepomirljivosti, staračkog inata nasuprot produhovljenom i dalekom pogledu blagih i pomalo umornih očiju čovjeka koji je već do tada ostvario, utemeljio i sagradio sve što je naumio.

Biskup je 1892. godine poslao Bukovcu portret u Pariz, a ovaj je istom napravio inačicu za Jugoslavensku akademiju (danasa Hrvatsku). Originalni portret Bukovac je izložio na pariškom Salonu 1893. godine. Inačica tog portreta čuva se danas u Modernoj galeriji u Zagrebu⁵⁴ (sl. 26.).

Oleografiju Bukovčeva portreta Strossmayera izdao je Stjepan Kočonda iz Zagreba „nakon rujna 1893. godine kada je tražio dozvolu od JAZU za oleografsko umnožavanje“, no gdje je ona tiskana, nije poznato.⁵⁵

⁴⁸ Vidi: Sonja von Baranow, *Lenbach, Franz Seraph von, (1836-1904)*, Deutsche Bibliographische Enzyklopädie, Band c., K.G.Saur, München, 1999., 318-319.

⁴⁹ E. Albert, *Franz Lenbachs Zeitgenössische Bildnisse [1] Vierzig Heliogravuren*, München Verlagsanst. Für Kunst u. Wiessenschaft vorm. Fr. Bruckman, 1888.

⁵⁰ Franz von Lenbach, *Portrait de Mgr Strossmayer évêque de Diakovar*, ulje na platnu, 65 × 52 cm, sig. g.d.: F. Lenbach 1885, Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique, Inv. br. 3178

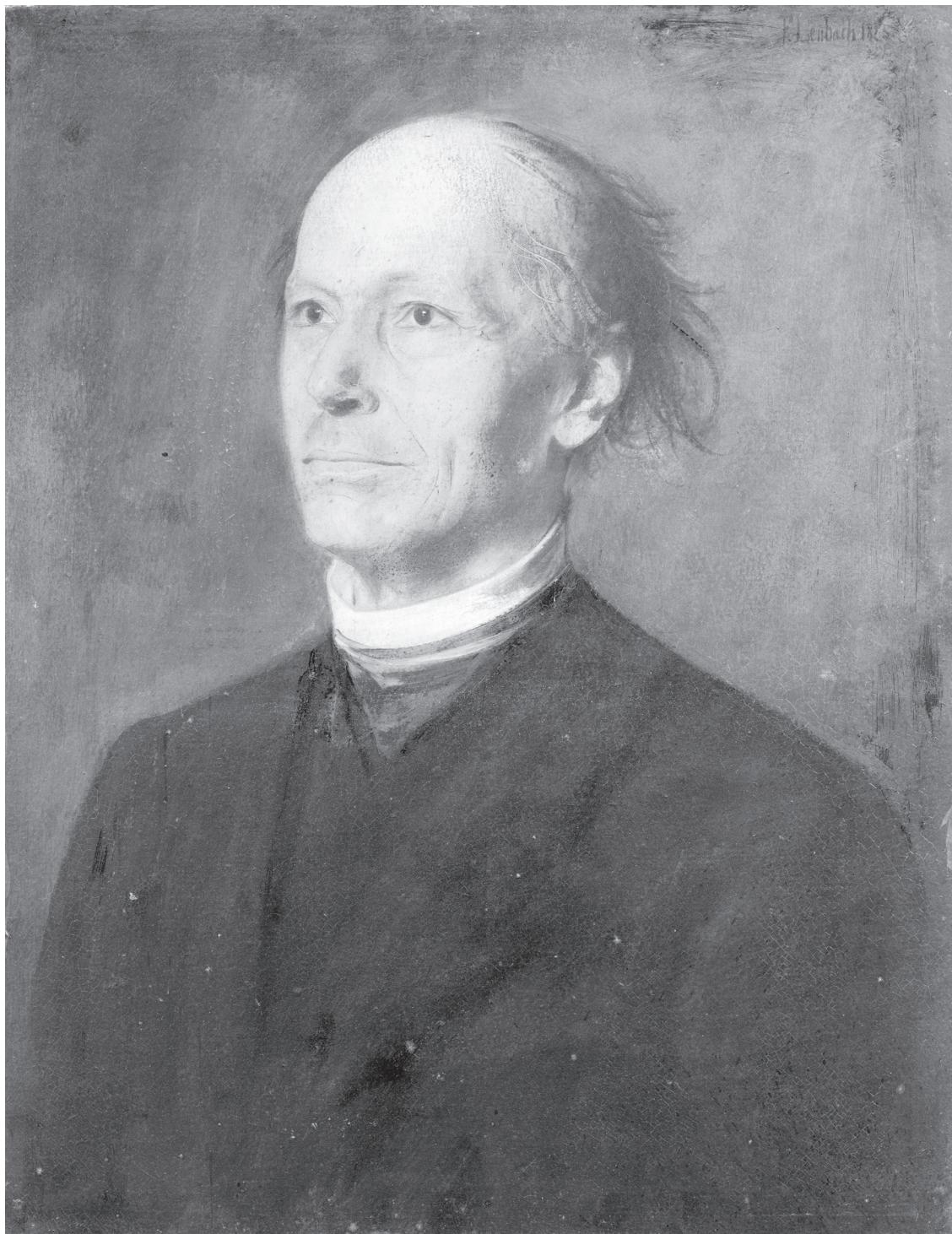
⁵¹ Vidi bilj. 48.

⁵² AHAZU, Korespondencija II, XI D/96 / 2

⁵³ Vidi: Vladimir Koščak, *Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena*, Osijek, 1990., 204.

⁵⁴ Vidi: Vera Kružić-Uchytil, *Vlaho Bukovac, Život i djelo*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005., 360., kat. br. 386., 387.

⁵⁵ Vidi bilj 45. (Zahvaljujem mr. sc. Kruni Kamenovu na ovim podacima).

24. Franz von Lenbach (1836.-1904.)

Portret đakovačkog biskupa Strossmayera, 1885.

ulje na platnu, 65 × 52 cm

Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles

Copyright IRPA-KIK, Bruxelles

• nije izloženo

25. Vlaho Bukovac (1855. – 1922.)

Josip Juraj Strossmayer, 1892.

ulje na platnu, 144 × 112 cm

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Fotografija: Boris Krstinić

26. Vlaho Bukovac (1855. – 1922.)
Josip Juraj Strossmayer, 1892.
ulje na platnu, 146,5 × 114,5 cm
Moderna galerija u Zagrebu
Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu
• nije izloženo

27. Ivana Kobilca (1861.–1926.)

Dakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, 1899.

ulje na platnu, 178 × 100 cm

Bogoslovno semenišče u Ljubljani

Fotografija: Marjan Smerke

• nije izloženo

Slovenska slikarica **Ivana Kobilca (1861. – 1926.)**⁵⁶ bila je s biskupom u izuzetno dobrim prijateljskim odnosima. Netom po završetku studija na minhenskoj akademiji djelovala je nakratko u Zagrebu i izlagala u palači Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1890. godine.⁵⁷ Biskup je cijenio njezin rad i svojim je preporukama pomogao slikarici kada je, 1891. – 1892. godine, živjela i radila u Parizu, o čemu svjedoči njezino pismo zahvale.⁵⁸

U Đakovu je kod Strossmayera boravila 1899. godine poradi izvedbe biskupova portreta, koji je naručila ljubljanska općina. Prema Kobilčinim riječima, osamdesetpetgodišnji biskup nije htio pozirati, „jer da je prestari za to“, i ljutio se što ga slikarica nije portretirala prije četrdeset godina, tako da ga je morala fotografirati i izvesti portret prema fotografiji.⁵⁹ Portret je slikarica zgotovila u Sarajevu, gdje je živjela 1897. – 1905. godine, o čemu piše biskupu 1899. godine.⁶⁰

Primivši sliku, biskup je bio zadovoljan urađenim te je nagradio slikaricu sa 600 forinti⁶¹ (sl. 27.).

Kako je biskup portret poslao u Ljubljani, gdje se nalazi i danas u Bogoslovnom sjemeništu,⁶² Kobilca je jednu malu studiju biskupove glave darovala njemu, u spomen na boravak u Đakovu, kada je slika najvjerojatnije i nastala. Taj mali portret čuva se u Muzeju Slavonije u Osijeku (sl. 28.).

Iz 1899. je godine također i bista još jednog slovenskog umjetnika, **Franza Bernekera (1874. – 1932.)**,⁶³ koju je tada mladi kipar, student druge godine likovne akademije u Beču kod profesora Edmunda von Hellemera (1850. – 1935.), modelirao po fotografiji.⁶⁴ Ta se bista prije II. svjetskog rata nalazila u dvorani Narodnog doma u Mariboru, dočim je danas njezin smještaj nepoznat.

Slikar **Joso Bužan (1878. – 1936.)** autor je spomenice Strossmayeru, koju su biskupu namijenili profesori vinkovačke gimnazije u povodu pedesetgodišnjice biskupovanja 1900. godine. Biskupov lik pojavljuje se u medaljonu spomenice okružen simboličkim prizorima iz hrvatske povijesti⁶⁵ (sl. 29.).

⁵⁶ Vidi: Slovenski biografski leksikon: Prva knjiga, V Ljubljani: Zadružna gospodarska banka, 1925. – 1932., 477.

⁵⁷ O djelovanju u Zagrebu i izložbi Ivane Kobilce u palači JAZU vidi više: Indira Šamec Flaschar, *Akademička galerija slikar...;* 156 (000913), 157 (000914, 000919, 000920, 000921, 000922, 000923), 158 (000931), 159 (000934).

⁵⁸ AHAZU, XI A / Kob. I. 1 / Pariz, 17. marca 1891. (zahvaljujem dr. sc. Ljerki Dulibić, koja mi je ukazala na ovaj izvor.).

⁵⁹ Vidi: Beti Žerovc, *Samostojna razstava Ivane Kobilce v Zagrebu leta 1890.* (znastveni rad u postupku objavljivanja).

⁶⁰ Pismo I. Kobilce biskupu Strossmayeru, AHAZU, XI A / Kob. I. 2 (Zahvaljujem dr.sc. Ljerki Dulibić koja mi je ukazala na ovaj izvor).

⁶¹ Beti Žerovc, isto.

⁶² Zahvaljujem dr.sc. Beti Žerovc s Filozofskog fakulteta u Ljubljani, koja mi je ukazala na ovu adresu i omogućila da dođem do fotografije portreta.

⁶³ Biografija dostupna na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi139322/> [pregledano: 12. 05. 2014.].

⁶⁴ Fotokopija fotografije ove biste, objavljene u nepoznatom časopisu, nalazi se u ASG, fascikl „Strossmayer“.

⁶⁵ Spomenica Profesorskog zbora iz Vinkovaca, akavrel, tempera, tinta na pergameni, 48,5 × 71 cm, AHAZU, sig. HR AHAZU 59. 2. 3. /23

28. Ivana Kobilca (1861. – 1926.)
Josip Juraj Strossmayer, 1899.
ulje na drvu, 16 × 12 cm
Muzej Slavonije u Osijeku (S-448)
Foto arhiv Muzeja Slavonije u Osijeku
• nije izloženo

29. Joso Bužan (1878. – 1936.)

Spomenica J.J. Strossmayeru Profesorskog zbora iz Vinkovaca, 1900.

akvarel, tempera, tinta, na pergameni, 48,5 x 71 cm

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HR AHAZU 59. 2. 3. /23)

Fotografija: Boris Krstinić

U Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku nalazi se jedan Strossmayerov portret⁶⁶ slikarice **Olge Jelačić (?–?)**⁶⁷ koji se vodi kao rad iz devedesetih godina 19. stoljeća. Ovaj portret ima dosta sličnosti s prethodno navedenim portretom iz vinkovačke zahvalnice, pa, kako je riječ o umjetnici nevidljivana opusa, postoji mogućnost da je nastao na osnovi prethodnog Bužanova portreta. Time bi se i sama datacija rada mogla pomaknuti u prvo desetljeće 20. stoljeća (sl. 30.).

Kipar **Rudolf Valdec (1872. – 1929.)** znatan je dio svoga opusa posvetio upravo biskupu Strossmayeru, koji mu je bio duhovni oslonac i za kojeg je bio vezan. Poznanstvo s mecenom rezultiralo je njegovim brojnim portretnim bistama, plaketama s biskupovim likom, spomenicima i skicama za njih. Jedan od prvih radova zasigurno je brončani odjek biskupove glave datirane na sam početak stoljeća (sl. 31.). Taj portret, od kojeg postoji više replika, nastao je 1901. godine, kako uz upit predmognjeva Ana Adamec.⁶⁸ Rad je svakako iz prvih godina novog stoljeća jer su crte lica u suglasju s onima na brončanoj plaketi, izrazito secesijske stilizacije, iz 1902. godine (sl. 32.).

Isti autor izveo je u gipsu 1902. godine i dopojasnu bistu bez ramena koja se nalazi u Gliptoteci Hrvatske akademije (sl. 33.).

Stoga bi Valdecov portret biskupa u bronci iz Moderne galerije u Zagrebu, datiran u 1902. godinu, nedvojbeno, s obzirom na fizionomijsku razlikovnost, bio nešto raniji – zasigurno pripada vremenu s kraja druge polovice 19. stoljeća (sl. 34.).

Valdecov rad u mramoru⁶⁹ iz 1905. godine, čije inačice postoje u bronci i gipsu, pokazuje svojevrstan pomak unutar njegova opusa portretne plastike, koji se očituje u kontrastnom načinu obrade, pomno izvedene biskupove glave i rustikalnog duktusa poprsja (sl. 35.).

Portret Strossmayera iz ruke slikarice **Anke Löwenthal Maročić (1853. – ?)**, signiran je 1902. godinom. Ovaj portret većih dimenzija slikarica je poklonila biskupu 1903. godine. Baronica Maročić studirala je slikarstvo u Veneciji kod Von Blaasa⁷⁰ i bavila se religioznim slikarstvom. Djela joj se nalaze u samostanima i crkvama u Puli, Plitvičkim Jezerima i Banjoj Luci. Odlikovala se zamjetnom vještinom u izradi bakropisa i bila jedna od rijetkih žena članica Hrvatskog društva umjetnosti⁷¹ (sl. 36.).

⁶⁶ Portret (inv. br. GLUO-S-56) nalazi se na posudbi u Županiji osječko-baranjskoj u Osijeku.

⁶⁷ O ovoj slikarici podaci nisu pronađeni (op. a.).

⁶⁸ Dr. Adamec, *isto*, 48.

⁶⁹ Portret u mramoru, vis. 60 cm, nalazi se u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu/ Dr. Ana Adamec, *isto*, 150., kbr. 55.

⁷⁰ Eugene von Blaas (1843. – 1932.), sin i učenik Karla von Blaasa (1815. – 1894.), slikara povijesnih tema. Blaas je poznat žanr slikar dopadljivih scena iz Venecije. Vidi: SAUR – Allgemeines Künstler Lexikon, München – Leipzig, K G SAUR, Band 11, 1995., 299.

⁷¹ Dostupno na: <http://www.donacijegz.mdc.hr/slikarica.aspx?lng=HR&id=34> [pregledano, 26.5.2014.].

30. Olga Jelačić (?-?)
Biskup Strossmayer, poč. 19. st.
ulje na platnu, 78,5 × 59 cm
Galerija likovnih umjetnosti u
Osijeku (GLUO-S-56)
Foto arhiv Galerije likovnih
umjetnosti u Osijeku
• nije izloženo

31. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)

Portret biskupa Josipa Jurja Strossmayera, 1901. (?)

bronca, v. 41 cm

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku (GLUO- K- 39)

Foto arhiv Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku

• nije izloženo

32. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Portret Josipa Jurja Strossmayera, 1902.
brončana plaketa, 53,5 × 43,3 cm
Strossmayerova galerija HAZU (SG-722)
Foto arhiv Strossmayerove galerije

33. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Portret Josipa Jurja Strossmayera, 1902.
sadra, v. 70 cm
Gliptoteka HAZU (G-MZ-45)
Fotografija: Miro Martinić

34. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Josip Juraj Strossmayer, kraj 19. st.
bronca, v. 32 cm
Moderna galerija u Zagrebu (MG-638)
Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu

35. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Portret Josipa Jurja Strossmayera, 1905.
sadra, v. 63 cm
Gliptoteka HAZU (G-MZ-48)
Fotografija: Miro Martinić

36. Anka Löwenthal Maročić (1853.-)
Portret biskupa Josipa Jurja Strossmayera
1902.
ulje na platnu, 167 × 108 cm
Moderna galerija Zagreb (MG-558)
Fotografija: Boris Krstinić

Postoji fotografija na kojoj je biskup zauzeo istu pozu, međutim ruka mu je oslonjena na knjigu, dok na Maročićinoj slici ona nedostaje.⁷² Prema toj fotografiji izdana je i dopisnica 1905. godine u svrhu prikupljanja sredstava za Strossmayerov spomenik u Zagrebu (sl. 37.).

Upitno je spada li litografija u boji **Tomislava Krizmana (1882. – 1955.)** iz 1905. godine na kojem je predstavljena tričetvrt figura Strossmayera s biretom na glavi i štapom u ruci te obrisima đakovačke katedrale u pozadini, ispod kojeg je biskupovo vlastitom rukom ispisano geslo „Sve za vjeru i za domovinu“, među posljednje portrete nastale za biskupova života ili je riječ o grafičkom listu koji je izведен nakon njegove smrti u znak sjećanja na njega. Disproporcije glave i tijela upućuju na to da se radi o ranom radu mladog Krizmana iz vremena studija (sl. 38.).

Umjetnici su ostali vjerni svom mecenju sve do posljednjih trenutaka njegove tjelesne ovozemaljske prisutnosti. Na vijest o smrti velikog biskupa 8. travnja 1905. u Đakovo je otišao slikar **Joso Bužan (1878. – 1936.)** kako bi slikom odao počast velikom dobročinitelju i pokrovitelju umjetnosti. U dnevnim novinama neimenovani autor donosi podroban opis slike: „[...] Biskup leži u roketi s kapom na glavi na onom istom kanapeju, na kojem je i umro. U ruci drži razpelo, a do njega gori svieća, Bjelilo dana pada kroz zavjesama zatrte prozore u sobu i daje fini lokalni ton čitavoj slici. Slika je tim zanimljivija, što je snimljena malo ne dan poslije smrti biskupove, dok još njegovo truplo nije bilo preneseno u katedralu đakovačku. Time je ta slika na neki način jedan od zadnjih momenata biskupovih, gdje mu je tijelo prebivalo u dvoru đakovačkom, koji je morao da za na viek ostavi. [...]“⁷³ (sl. 39.).

Oton Ivezović (1869. – 1939.) ovjekovječio je pak 12. travnja 1905. biskupovo tijelo izloženo na odru u đakovačkoj katedrali, s mitrom na glavi i biskupskim štapom uz odar, okružen visokim svijećama i palminim granama (sl. 40.).

Već sljedeće godine Valdec je napravio skicu za nadgrobni spomenik Strossmayeru u kripti katedrale, po kojemu je on doslovno prema biskupovoj zamisli rađen od 1908. do 1910. godine (sl. 41.). „[...] Posve je dovršen i otkriven na Josipovo 1913. g. Kompozicija predočava biskupa kako kleči pred božjim prijestoljem i na rukama drži stolnu crkvu. Uz njega su slavenski apostoli Ciril i Metodije i ostali i ne treba isticati da je kipar ostvario ideju mecene. [...]“⁷⁴

Godine 1906. osnivaju se odbori za podizanje spomenika biskupu u Zagrebu i Osijeku. U Zagrebu Odbor zagrebačkih gospoda potiče prikupljanje novčanih sredstava, dok se u Osijeku za određenu darovanu svotu primala spomenica (sl. 42.) koju je izradio bečki medaljer prof. **Rudolf Marschall (1873. – 1967.)**. Zlatna spomenica trebala je biti uručena

⁷² Za ovu fotografiju vidi: Václav Petera: Géniové církve a vlasti / Centrální kátolicka knihovna a Centrum dějin české teologie KTF UK v Praze / 2384 Strossmayer Josip Juraj, IV 243/ dostupno na: <http://www.cdct.cz/petera/show.php?persona=2834> [pregledano: 2.6.2014.].

⁷³ Narodna obrana, *Biskup Strossmyer na odru*, 4 (1905) br. 115., 17.5.1905., 3.

⁷⁴ Dr. Ana Adamec, *isto*, 48.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER, PROSVJETITELJ NARODA HRVATSKOGA.
JOSEPH GEORGES STROSSMAYER, L'ÉCLAIRER DE LA NATION CROATE.

37. Anonimni autor

Josip Juraj Strossmayer, Prosvjetitelj naroda Hrvatskoga, prije 1905.

dopisnica, 13,3 × 9,3 cm

Arhiv Strossmayerove galerije HAZU

• nije izloženo

Ive za vječnu, za domovinu

Josip Juraj Strossmayer
1857-1955.

38. Tomislav Krizman (1882. – 1955.)

Portret Josipa Jurja Strossmayera, prije 1905.

litografija u boji

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

• nije izloženo

39. Joso Bužan (1878. – 1936.)

Josip Juraj Strossmayer na odru, 1905.

ulje na platnu, 68 × 94 cm

Moderna galerija u Zagrebu (MG-408)

Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu

40. Oton Iveković (1869. – 1939.)

Josip Juraj Strossmayer na odru 12. 4. 1905.

ulje na platnu, 49 × 79 cm

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

Foto arhiv Strossmayerove galerije

• nije izloženo

41. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)

Skica za nadgrobni spomenik Strossmayeru u đakovačkoj katedrali, 1908.-10.

bronca, 94 × 62 cm

Gliptoteka HAZU (G-MZ-703)

Fotografija: Miro Martinić

• nije izloženo

42. Rudolf Marschall (1873. – 1967.)

Josip Juraj Strossmayer, 1905.

brončana plaketa, 12 × 8,4 cm

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku (GLUO- K- 220)

Foto arhiv Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku

• *nije izloženo*

Strossmayeru za 90. rođendan, no kako je biskup preminuo 1905. godine, Marschall je spomenicu preinacio u „Spomenicu na smrt biskupa Strossmayera“, a sav prihod darovao za podizanje spomenika.⁷⁵ Spomenik u Osijeku trebao je biti podignut 1914. godine, no s početkom I. svjetskog rata taj je naum propao. Valdecova skica, „[...] kako biskup blagosilja narod desnom rukom, a lijevom se poigrava s križićem, kako je običavao činiti.[...]“⁷⁶ iz 1915. godine, kako navodi dr. Adamec, izložena je i prihvaćena u Osijeku 1916. godine, međutim spomenik nije izveden (sl. 43.). Od spomenika, koji je bio pripremljen za lijevanje, sačuvan je samo dio glave bez tjemena i lice (sl. 44.).

Valdecova skica za spomenik u Zagrebu iz 1906. godine prikazuje biskupa u dugom talaru i moceti, s biretom na glavi, u iskoraku raširene desne ruke nadolje i okrenute dlanom prema van, dok lijevom čvrsto steže svitak papira (sl. 45.). Suzdržanu, ali energičnu i odlučnu gestu podržava ekspresivan i donekle grublji rukopis. Valdec je iste godine napravio i znatno uvećanu biskupovu glavu s biretom. Ovaj je portret izgubljen ili uništen. (sl. 46.)

Godine 1909. Valdec je izveo jednu portretnu bistu (sl. 47.), oblikovanu u duhu secesije, što se očituje u stiliziranim ‘plamenim’ pramenovima kose, linijskom podvlačenju volume na te u izrezu grudnog koša koji ističe čistoću linija i površinu odjeće. Koncepciju secesijske jednostavnosti sugerira odsutnost podnožja i geometrija istaka na stranama ramena.

Brojne inačice Strossmayerovih portreta koje se javljaju nakon njegove smrti uglavnom su rađene prema već postojećim radovima drugih umjetnika ili fotografijama. **Mirko Rački (1879. – 1982.)** u svom se 'viđenju' Strossmayera, nastalom oko 1910. godine (sl. 48.), poslužio fotografijom ili bakropisom iz ruke Kršnjavoga iz 1875. godine kao predloškom. Kromatske vrijednosti pridonijele su novoj prostorno-vremenskoj dimenziji i rekreiranoj prisutnosti portretirane osobe. Neznatna odstupanja, kao što je veći volumen kose na lijevoj strani glave, govore u prilog tomu da se ne radi o doslovnom prijevodu predloška već o autorskoj interpretaciji.

U Valdecovoj monografiji dr. Adamec spominje „dvije skice“ za spomenik u Osijeku misleći pri tome na model koji se nalazi u vlasništvu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a koji, prema njegovu mišljenju, predstavlja biskupovo izlaganje na Vatikanskom koncilu. Riječ je naime o skici **Ivana Meštrovića (1883. – 1962.)** za biskupov spomenik u Zagrebu iz 1923. godine (sl. 49.), kako je ustvrdio dr. Duško Kečkemet: „[...] Mladi je Meštrović 1907. u Beču izradio više studija za spomenik J.J. Strossmayeru, koji tada nije izведен, ... Kada se ponovno radilo o izradi i postavljanju spomenika J.J. Strossmayera u Zagrebu, Meštrović je ponovno izradio 1923. studije stojećeg i sjedećeg biskupa, pa je konačni spomenik izrađen prema sjedećem liku. Studija J.J. Strossmayera ima značajke Meštrovićevog *art déco* stila početka dvadesetih godina. Meštrovićev autorstvo potvrđuje i stilska i de-

⁷⁵ Narodna obrana, (5) br. 263, Osijek, 7.11.1906., 59.

⁷⁶ Dr. Ana Adamec, *isto*, 107.

43. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Skica za spomenik u Osijeku, 1915.
bronca, v. 69 cm
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Fotografija: Boris Krstinić

44. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)

Glava Strossmayera za spomenik u Osijeku, 1915.-16.

bronca, v. 57 cm

Gliptoteka HAZU (G-MZ-716)

Fotografija: Miro Martinić

45. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)
Skica za spomenik u Zagrebu, 1906.
bronca, v. 78 cm
Moderna galerija u Zagrebu (MG-6334)
Foto arhiv Moderne galerije u Zagrebu

46. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)

Glava Strossmayera s biretom za spomenik u Zagrebu, 1906.

sadra

izgubljeno, uništeno?

Fotografija: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU

• nije izloženo

47. Rudolf Valdec (1872. – 1929.)

Portret Josipa Jurja Strossmayera, 1909.

bronca, v. 51 cm

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Fotografija: Miro Martinić

48. Mirko Rački (1879. - 1982.)
Portret Josipa Jurja Strossmayera,
oko 1910.
ulje na platnu, 46 × 34,5 cm
Vlasništvo, Mijo Ivurek, Zagreb
Fotografija: Miro Martinić

49. Ivan Meštrović (1883. - 1962.).
Skica za spomenik u Zagrebu, 1923.
bronca, v. 62,5 cm
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Foto arhiv Strossmayerove galerije

50. Ivan Meštrović (1883. - 1962.).
Spomenik J.J. Strossmayera u Zagrebu, 1923.
bronca, v. 350 cm
Grad Zagreb
Fotografija: Borivoj Popovčak
• nije izloženo

J.J. STROSSMAYER

1815 – 1905

taljna sličnost s drugom sjedećom studijom i s izvedenim spomenikom (kosa, odjeća i sl.) [...].⁷⁷ Spomenik u Zagrebu postavljen je 1926. godine (sl. 50.).

U Spomen-muzeju biskupa Strossmayera u Đakovu čuva se Meštrovićevo poprsje biskupa u bronci iz dvadesetih godina 20. stoljeća. Ova bista, očito jedno od rješenja za gornji dio spomenika Strossmayeru, nekad je bila smještena u parku ispred katedrale u Đakovu (sl. 51.).

U ovom muzeju nalazi se i jedna Strossmayerova glava iz ruke kipara **Ive Kerdića (1881. – 1953.)**. Ovaj rad u patiniranoj sadri pripada Kerdićevu zagrebačkom razdoblju dvadesetih godina 20. stoljeća, kada kipar radi velik broj portreta hrvatskih povijesnih ličnosti, na tragu je Valdecovih rješenja te vrste portreta s početka stoljeća. Kerdić je inače renomirani medaljer – napravio je i nekoliko medalja s likom Strossmayera koje su čuvaju u Gliptoteci HAZU (sl. 52.).

Godine 1933. kipar **Dujam Penić (1889. – 1946.)**, Meštrovićev suradnik i vrstan portretist, izveo je dvije skice za spomenik Strossmayeru, od kojih se jedna, iz 1933. godine, nalazi u privatnoj zbirci u Splitu,⁷⁸ a druga, iz iste godine, u Gliptoteci Hrvatske akademije u Zagrebu (sl. 53.).

Strossmayerov portret iz 1969. godine na medalji **Koste Angelija Radovanija (1916. – 2002.)** uvećana je inačica istog rađenog za rektorski lanac Sveučilišta u Zagrebu povodu 300. obljetnice njegova utemeljenja (sl. 54.). Sažetost plastičnih oblika upućuje na autorski osoban kreativan rukopis i suvremeniji kiparski izričaj u čijem tretmanu Strossmayerova lika ne nalazimo pandan u prethodno spomenutim radovima. Nešto kasniji Radovanijev prikaz Strossmayera na medalji iz 1984. godine pokazuje izrazitiji shematizam i plošni ustroj masa. (sl. 55.).

Na slici **Vladimira Meglića (1955.)** iz 1996. godine biskup je predstavljen u trenutku kontemplacije uz jednu od svojih najdražih i najvrednijih slika, *Sveti Trojstvo*, Majstora slike Virgo inter Virgines. Ova, emocijama nabijena, suvremena ‘montaža’ ponovno svraća pozornost na visoke umjetničke kriterije Strossmayera kao skupljača umjetnina. Sam portret izведен je prema jednoj od posljednjih biskupovih fotografija⁷⁹ (sl. 56.).

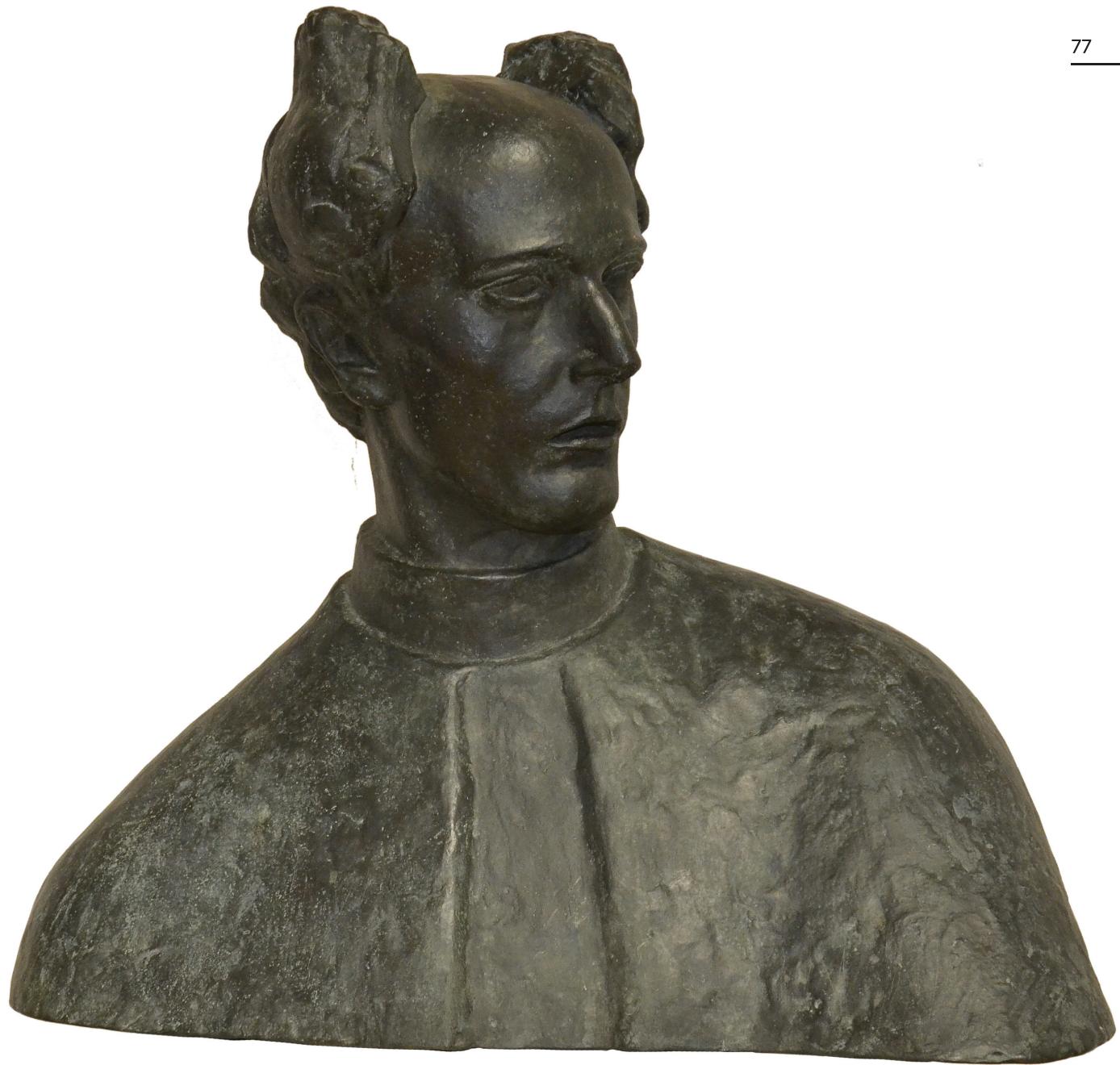
Umjetnici su se također počesto referirali na biskupove portrete, tj. djela drugih umjetnika, interpretirajući ih prema osobnom umjetničkom izričaju i rukopisu.

Osječki kipar **Marijan Sušac (1948.)**, nakon više od osamdeset godina, napravio je, uz male preinake, spomenik prema Valdecovoj skici za spomenik Strossmayeru u Osijeku, koji je postavljen je na trgu ispred katedrale u Đakovu 1999. godine (sl. 57.). Isti je kipar izveo i jednu Strossmayerovu portretnu bistu za Rondelu velikana u Osijeku 2007. godine.

⁷⁷ Dr. Duško Kečkemet, stručna ekspertiza, Ivan Meštrović: Josip Juraj Strossmayer, studija za spomenik., bez dat.; Janez Mesesnel, Cenitev starejše umjetničke skulpture tujega kipara, po naročilu g. Ljubota Grasch, Gorazdova ul 7. Ljubljana, V Ljubljani 21.2.2002. (ASG).

⁷⁸ Duško Kečkemet, Dujam Penić, DPUH, knjiga XXV., Zagreb, 1979., 178., br. 114.

⁷⁹ Fotografija neimenovanog autora, u: ASG, fascikl „Strossmayer“.

51. Ivan Meštrović (1883.– 1962.)
Portretno poprje J.J. Strossmayera, prije 1923.
bronca, v. 65 cm
Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu
Fotografija: Mirela Češkić
• nije izloženo

52. Ivo Kerdić (1881.–1953.)

Portret Josipa Jurja Strossmayera, oko 1920.

sadra, v. 38 cm

Muzej biskupa J.J. Strossmayera u Đakovu

Fotografija: Ivica Rosandić

• nije izloženo

53. Dujam Penić (1889.–1946.)
Dio zamišljenog spomenika J.J. Strossmayeru, 1933.
sadra, v. 63. cm
Gliptoteka HAZU (G-MZP-268)
Fotografija: Miro Martinić

54. Kosta Angeli Radovani (1916.–2002.)
Portret Josipa Jurja Strossmayera, 1969.
bronca, pr. 31,5 cm
Strossmayerova galerija HAZU, pohrana Gliptoteka (G-NZP-3489)
Fotografija: Miro Martinić
• nije izloženo

55. Kosta Angeli Radovani (1916.–2002.)
Josip Juraj Strossmayer, 1984.
bronca, pr. 22 cm
Strossmayerova galerija HAZU, pohrana Gliptoteka
Foto arhiv Strossmayerove galerije
• nije izloženo

56. Vladimir Meglić (1955.)
Portret biskupa Strossmayera, 1996.
ulje na platnu, 140 × 100 cm
Vlasništvo, Vodovod Osijek
Fotografija: Miro Martinić
• nije izloženo

57. Marijan Sušac (1948.)

Strossmayerov spomenik u Đakovu, prema R. Valdecu, 1999.

bronca

Grad Đakovo

Fotografija: Žorž Draušnik

• nije izloženo

58. Boris Bućan (1947.)
Strossmayer, 1986. – 2011.
plakat, 100 × 70 cm
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
• nije izloženo

Posljednji rad u ovom nizu biskupovih portreta jest crtež jedne od vizura Meštrovićeva spomenika Strossmayeru u Zagrebu, i to **Borisa Bućana (1947.)** iz 1986. godine. Ovaj slikarski tretiran transkript kiparskog volumena, izведен autorski prepoznatljivim rukopisom i ustrojen u vidu znaka, u Bućanovoj je režiji oblikovan kao plakat kojim je obilježena 150. godišnjica osnutka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 2011. godine (sl. 58.). Ova Bućanova interpretacija Strossmayera ‘za 21. stoljeće’ svjedoči kako svaki oblik umjetničkog predočavanja lika biskupa Josipa Jurja Strossmayera, bilo da je riječ o skulpturi, slici ili crtežu, opstoji poput vječite inspiracije i nastavlja živjeti zajedno s njegovim idejama, mislima, djelima.

